

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל- 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון מס' 2 שבט תשע"ג

הוקדש ע"י משפחת שלומי הי"ו לע"נ שלמה בן דוד ומרים ז"ל

פרשת וארא

"והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם

מורשה" (ו, ח)

ידוע שחז"ל תיקנו ד' כוסות לבילל הסדר כנגד ד' לשונות של גאולה- "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". והקשה החתם סופר מדוע לא תיקנו כוס נוספת כנגד "והבאתי אתכם אל הארץ" ? [ואף שיש אומרים שכוס של אליהו היא כנגד "והבאתי", מ"מ עדיין קשה מדוע לא נתחייבנו מעיקר הדין לשתות כוס חמישית].

ותירץ, שמעלת ביאתנו לארץ ישראל ושיבתנו בה היא רק כשישראל בבחינת "ולקחתי אתכם לי לעם וידעתם כי אני ה'", שעושים רצונו של מקום ועוסקים בתורתו ומצוותיו, אך אין ערך לביאת הארץ בלי "וידעתם כי אני ה'". ולכך "והבאתי" אינה לשון בפני עצמה אלא חלק מלשון "ולקחתי", שכנגדה כבר תיקנו כוס נוכיח הגר"מ שטרנבוך בספר טוב טעם ודעת' בפרשתנו].

ובדרך זו פירש ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, מה שאומרים בהגדה "אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דיינו". שלא אמרו להיפך "אילו הכניסנו לארץ ישראל ולא נתן לנו התורה דיינו", כי לישיבה בארץ ישראל אין משמעות ללא קיום תורה ומצוות, ואדרבה הארץ מקיאה את העוברים על רצון ה', וכפי שאירע בחורבן.

והרש"ר הירש הסביר, שלכן תיקן יהושע בכיבוש יריחו את תפילת "עלינו לשבח", ללמד שעם ישראל אינו ככל האומות שתחילה כובשים ארץ ואח"כ נעשים לעם, אלא שמלכתחילה קם הוא כעם שכל ענינו עבודת ה' ורק כזוה יש לו מעלה בישיבת הארץ. וזהו שאומרים "שלא עשנו כגויי הארצות" אלא "ואנחנו משתחווים", כי יסוד האומה הישראלית הוא עבודת ה' ולא הארץ אשר הם עליה, ובשונה מכל האומות שהם בבחינת "עם של ארץ" [גויי הארצות], היחס בין עם ישראל לארץ ישראל הוא "ארץ של עם", והיותנו לעם תלויה רק בקיום התורה, וכמאמר רבינו סעדיה גאון "אין אומתנו אומה אלא בתורתה". [ואפשר שזו הסיבה שישראל קיבלו את התורה ורק לאחר מכן נכנסו לארץ ולא להיפך, להורות שאיננו "עם של ארץ" אלא עם של תורה, ובזכותה ובתוקף קיומה ירשנו את הארץ].

"וישליכו איש מטוהו ויהיו לתנינים" (ו, יב)

בפס' יא' נאמר "ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים, ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן". ודקדק המלבי"ם, מדוע מתחילה נקראו חכמים ומכשפים, ואח"כ נקראו חרטומים. ועוד שהיה לו לומר "ויעשו גם הם חרטומי מצרים כן", ומדוע הדגיש הכתוב שעשו כן "בלהטיהם". וביאר דבר נפלא, שהמכשפים לא עשו תנין בפועל כמו אהרן, אלא "בלהטיהם" כלומר תחבולת אחיות עינים שנעשית במהירות ומטעה את עין הרואה, כלהט המבריק ומחשיך את העין. והיינו שהביאו עורות של תנינים מתים, והלבישו בהם את הילדים שלמדו בבית הספר

למכשפים של מצרים, והם נקראו "חרטומים", ותינוקות אלו התנענעו במהירות רבה על הקרקע עד שנדמה לרואה כאילו הוא תנין חי שמתנענע והולך ממקום למקום [והוא שנאמר "ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים, ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן", ש"ויעשו" נאמר על החכמים והמכשפים, שהם עשו את התינוקות החרטומים לתנינים ע"י שעטפו אותם בעור תנין]. וכשהשליכו המכשפים את מטותיהם, באו התינוקות במהירות רבה והכניסו את המטות תחת עור התנין, ומרוב זריזותם נדמה היה לרואה כאילו המטה עצמו נהפך לתנין.

ועל זה נאמר "ויבלע מטה אהרן את מטותם", כלומר שבלע את עורות התנינים עם החרטומים והמטות הצפונים תחתיהם.

"ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת" (ו, כג)

לכאורה קשה מדוע דוקא כשהגיע פרעה לביתו לא שת לבו למכת דם. ותיירץ המשך חכמה על פי המבואר במדרש (שמו"ר ט, י) שישראל נתעשרו במכת דם, כי כשהיה המצרי שואב מים מיד נהפכו לדם, ואפי' אם היה שותה עם היהודי באותו כלי, היו המים נהפכים לו לדם, ולכן היו צריכים מצרים לשלם הון רב לישראל כדי לשתות. ברם, פרעה כבר שילם מחיר רב כשגידל את משה בביתו וטיפחו כבני מלכים, ואין סיבה שכעת ישלם עוד, ולכן לא נהפכו המים שבביתו לדם. ולכך כשהגיע לביתו וראה שהמים שם לא נהפכו לדם, חיוק ליבו ולא שת לזאת.

וכן מצינו במדרש 'משנת ר' אליעזר' (פי"ט) "מכת דם לא לקה בה פרעה, שנא' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. מפני ג' דברים: אחד, שמא יחזור למוטב. ועוד, שהארץ לו הקב"ה, שגידל משה בביתו. ועוד, כדי שיתגדל בעיני המצרים. והוא לא חישב כן, אלא ולא שת לבו לזאת, ונתגאה". ונביאנו יפות' כתב, שבכל המכות אע"פ שנתחוק לב פרעה לאחר המכה ולא שילח את ישראל מ"מ בשעת המכה היה נכנע, מלבד מכת דם שאף בשעת המכה לא נכנע. ולפירוש המשך חכמה מבואר טעם הדבר].

"ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (ו, ח)

כתב האבן עזרא (ו, ז) (כו) שנחלקו הראשונים האם מכת צפרדע היתה על ידי אותו מין שנקרא כן גם בימינו, או שהיו אלו תנינים. ובפירוש רבינו סעדיה גאון (תהלים עח, מה) כתב שמהפסוק "ישלח בהם ערוב ויאכלם, וצפרדע ותשחיתם" מוכח שתנינים ממש היו, כי צפרדע רגילה איננה משחיתה וטורפת.

ואף האברבנאל פירש שהיו אלו תנינים, והוסיף שכן דעת הרמב"ם. וכתב על כך ר' אליעזר אשכנזי [בן דורם של הבי" והרמ"א] בספר "מעשי ה'" (מעשה מצרים פי"א) "אני אומר שלא ראה האברבנאל תנין, שאם היה רואה לא היה אומר כן, כי אני ראיתי בנילוס, ותמה אני אם אפשר שיכנסו בבתים לרוב גודלם, וכל שכן בתנוריהם ובמשארותם".

והנצי"ב ב'העמק דבר' (ז, כט) כתב ששני הפירושים אמת נוכיח המלבי"ם (ז, כז), כי בכל ארץ מצרים היו צפרדעים, אך בבית פרעה

שרה בת מרים ע"ה ♦ בהירה בת רחל ע"ה
יכות בת עליה ע"ה ♦ יצחק בן לונה ז"ל
אברהם בן שמעה ז"ל ♦ חואטו בן חוולה ז"ל

רחמים בן יעקב ז"ל ♦ זכריה בן חנה ז"ל
סוליימן בן סאלם ז"ל ♦ כלפו בן רגינה ז"ל
הרב ישי בן סעדיה ז"ל ♦ אילן חיים בן שרה ז"ל

לעי"ג ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרח בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזיה בת תאגיה ע"ה
רחל בת סאלחה ע"ה ♦ צביה בת סרח ע"ה

למצרים, הביא יחד עם כל חיה את האדמה והיערות והסביבה שהיא מורגלת בה, וזהו שנאמר "וגם האדמה אשר הם עליה".

"הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת"

מקנהו אל הבתים" (ט, כ)

הקשה בספר 'משאת המלך', וכי צריך להיות ירא שמים בשביל כך, והרי מצרים כבר ראו כמה וכמה פעמים שהמכות שהתרה והזהיר עליהן משה אכן התקיימו לבסוף, ובדאי שיש לכל אדם לחשוש שמא אף הפעם יתקיימו דבריו.

וביאר על פי דברי הגר"ז (חי' הגר"ז הלוי עה"ט, ט, כב) שממה שנא 'ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל בהמה ועל כל עשב השדה' משמע שהברד לא היה יורד בכל מקום, שאם לא כן לא היה צריך לפרט הכתוב היכן ירד הברד, ועל כרחק שירד רק היכן שהיו אדם או בהמה וכן עשב השדה.

ומה שנאמר (פס' יט) "ועתה שלח העז את מקנך וגו', כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו". היינו שכך היתה הנבואה שאם יהיו בבית לא ירד עליהם הברד ולא יזיקם, ולא משום שהבית ישמור עליהם מפני הברד, אלא שמעיקרא לא ירד על הבית הברד כלל.

ונמצא שמה שהבית הציל מהברד אין זה מחמת שגג הבית הגין עליהם מהברד, כי לפי חוק הברד היה בכוחו לשבור הבתים, אלא שההצלה בבית היתה משום שכך נאמר שבבתים לא יהא ברד. ולפי"ז אפי' אם היה פתח פתוח בגג הבית, מ"מ כל שלא ניטל שם 'בית' הימנו לא היה ניתך עליו הברד.

ולפי"ז מיושבת השאלה הנ"ל. כי הנה לכאורה יש להבין כיצד היה די מקום בביתם להכניס בו את כל צאנם ובקרבם תחת קורת גג אחת. אך להאמור לעיל שההצלה בבית אינה מחמת היותו מחסה ומסתור אלא מחמת שם 'בית' שבו, א"כ באמת לא הוצרכו להכניס את כל בהמתם אל בתיהם, והיה די אם יעשו מקומות כאלה שע"פ ההלכה יש להם דין 'בית', ע"י לבוד וגוד אסיק ושאר הלכות, ודבר זה נקל לעשות.

ולפי"ז נחא היטב, כי מצרים לא הכניסו את בהמתם לבתים כאלו, לפי שלא האמינו שיתכן דבר כזה, שבית שמפולש מכל צדדיו יש בו כדי להגן על צאנם מהברד. ואילו להכניס בהמתם אל בתיהם ממש אין די מקום להם. ורק הירא את דבר ה' האמין שיתכן שגם 'דין בית' יש בו הצלה. ולכן נאמר עליו "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", היינו אותם בתים שיש להם 'שם' בית.

ועבדיו וגדולי מצרים היו תנינים שהשחיתו והרגו בהם, כי הם גזרו שעבוד על ישראל. ועל כך נאמר (ח, ג) "ויעשו כן החרטומים ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים", כלומר שהצליחו לעשות רק צפרדעים מאותו מין שהיה בשאר מצרים, ולא תנינים כמו שהיו בבית פרעה, ולכן נכנע פרעה, כי הבין שמאת ה' היא, ואמר למשה ואהרן "העתירו אל ה'". וביקש רק על התנינים, כי הצפרדעים לא היו משחיתים, ולכן נאמר (פס' ח') "ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה", דהיינו שהתפלל לה' רק על התנינים שהיו בבית פרעה והזיקו ולא על הצפרדעים הרגילות שאינן מזיקות, כי פרעה לא ביקש על כך, ומ"מ כיון שבטלה מקצת המכה בטלה כולה, וסרו גם הצפרדעים.

"ותהי הכינם באדם ובהמה" (ח, יג)

כתב הרמב"ם (פיה"ש אבות ה, ג) שבכל המכות מבואר בתורה שלא שלטו בישראל אלא במצרים, מלבד מכת כינים שלא נאמר בה כן, כי באמת היו הכינים מצויות גם אצל ישראל אלא שלא ציערו אותם.

וכתב הגר"ז סורצקין ב'אינים לתורה', שמקור הדבר הוא במדרש (ב"ר פצ"ו) לגבי יעקב אבינו- "אל גא תקברני במצרים, שסופה של ארץ מצרים ללקות בכנים ויהיו מרחשות בתוך גופי". ולכאורה הרי היו יכולים לקבורו בארץ גושן. ועל כרחק שמכת כינים שלטה גם בגושן אע"פ שהיתה מקום מושבם של ישראל.

והטעם שנשתנתה מכה זו מכל המכות יתבאר ע"פ דברי מדרש 'משנת ר' אליעזר' (פי"ט), שממכת כינים ואילך בטלה מאבותינו עבודת הלבנים, כי לא מצאו עפר נקי לעבודה. ואם מכת כינים לא היתה גם בארץ גושן, היו מעבירים את עבודת הלבנים לגושן.

ועוד, שבמכה זו אמרו החרטומים "אצבע אלהים הוא", וכדי שלא ישלח פרעה את בני ישראל כבר עתה, הכביד ה' את ליבו ע"י שראה שגם בארץ גושן יש כינים, וסבר שהיא מכת מדינה, כי לא האמין שהכינים אינם מצערות את ישראל.

"ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם"

עליה" (י, יז)

בספר 'חנוכת התורה' ביאר הלשון "וגם האדמה אשר הם עליה" על פי דברי הר"ש בכלאים (פ"ח) שיש חיה בשם "אדני השדה" שצורתה כצורת אדם, ובטבור שלה יש חבל שמחובר לאדמה, ואי אפשר להתקרב אליה ולצודה כי היא טורפת והורגת. וכדי ללכודת יורים חיצים בחבל עד שנחתך ואז מתה [וב'מעשה טוביה' (עוה"ק פ"י) כתב בשם הרמב"ם, שאם קוצרים את העשבים סביבותיה או שהעשבים כלים, מיד מתה]. והנה במכת ערוב באו למצרים כל מיני בעלי החיים המזיקים שבעולם, וא"כ כיצד בא מין זה שקשור לאדמה. ועל זה נאמר "וגם האדמה אשר הם עליה", שהקב"ה הביא בעל חי זה יחד עם גוש האדמה שאליו הוא קשור.

אך המהרי"ל דיסקין ביאר שפסוק זה נאמר על כל בעלי החיים, כי כידוע חיה שאינה נמצאת בסביבה שהיא רגילה אליה איננה עזה ותוקפנית כל כך, וכמו שאמרו (עירובין סא, א) "כלבא בלא מתיה שב שנין לא נבחי". וכן אמרו (סוטה מז, א) שכשהדובים אינם ביער חוששים הם לתקוף בני אדם. וכיון שרצה הקב"ה שהחיות ישחיתו ויזיקו רבות

לאור בקשת רבים, יש בכוננתנו להוציא לאור ולהדפיס עלי ספר את כל המאמרים והרעיונות שייצאו בעלון 'רינונה של תורה' בשנים האחרונות בתוספת נופך. כל מי שקרא ונהנה מהעלון בשנים האחרונות מוזמן לסייע להצלחת העניין, ולתרום ולהתנדב. ניתן להקדיש להצלחה ולרפואה וכן הנעחות לעילוי נשמת הנפטרים. המעוניינים יפנו בטל' 050-4191861

האזינו לשיעורי הרב ראובן גולן ב'קול הלשון' בטל' 03-6171001. לשיחה על הפרשה הקישו 1-2-48-1 [השיחה מופיעה במערכת החל מיום חמישי בשעה 12:30]

עלון זה מופץ באלפי עותקים בארץ ובעולם, אם ברצונך לזכות את הרבים ולהקדיש את העלון לע"נ הנפטרים, או להבדיל להצלחה ולרפואה ולכל עניין, נא פנה להנהלת המוסדות בטל' 08-9452903

שמעון בן מוסא ז"ל ♦ הממה בת אהרון ע"ה
מנשה מרגלית בת רזולה ע"ה

מנחם צבי בן יעל ז"ל ♦ מטילדה בת שרה ע"ה
רגינה בת פארה ע"ה ♦ בלאנש בת רגינה ע"ה
יששכר בן מוזל ורפאל ז"ל

הרב עובדיה בן יעקב ז"ל ♦ אליהו בן רחל ז"ל
סעיד מערבי בן גינה ז"ל ♦ חיים בן אסתר ז"ל
מסעוד בן יוסף ומרים ז"ל